

Ireneusz Celary

Rola i zadanie nauczyciela i wychowawcy w dzisiejszych czasach w świetle nauczania Jana Pawła II

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (30-31), 9-18

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rola i zadanie nauczyciela i wychowawcy w dzisiejszych czasach w świetle nauczania Jana Pawła II

W deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim „*Gravissimum educationis*” Sobór Watykański II podkreśla wielkość i odpowiedzialność powołania nauczyciela. Czytamy, że: „*Szlachetne i niezwykle ważne jest (...) powołanie wszystkich, którzy pomagają rodzicom wypełniać ich obowiązki i w imieniu społeczeństwa podejmują w szkołach zadania wychowawcze. Powołanie to wymaga szczególnych zalet umysłu i serca, bardzo starannego przygotowania i ciągłej gotowości do jego uzupełniania i dostosowania*”¹.

Zadanie nauczyciela i wychowawcy nie może być zatem sprowadzone jedynie do aspektu zawodowego². Być bowiem nauczycielem i wychowawcą to znaczy mieć świadomość wielkiego znaczenia, bogactwa oraz odpowiedzialności, które zawód ten niesie³. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego podkreśla, że „*Jest to powołanie, w którym, z racji bycia świeckim –winien [nauczyciel] łączyć bezinteresowność i szlachetność, ze słuszną obroną właściwych sobie praw: w ostatecznym rozrachunku powołanie z całą pełnią życia i osobistego zaangażowania, które to słowo w sobie mieści i które otwiera bardzo szerokie perspektywy, tak że człowiek może nim żyć w porywie pełnym radości. Jest więc rzeczą wielce pożądaną, by każdy świecki wychowawca katolicki był najbardziej świadom znaczenia, bogactwa i odpowiedzialności takiego powołania, starał się odpowiedzieć na jego wymagania, pewny, że ta odpowiedź ma zasadnicze znaczenie dla budowania i ustawicznej odnowy ziemskiej rzeczywistości oraz dla podejmowania koniecznego dzieła ewangelizacji świata*”⁴.

¹ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „*Gravissimum educationis*”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, nr 5 [odtąd: DWCH].

² R. Jaworski, *Oczekiwania uczniów starszych klas szkoły podstawowej wobec nauczycieli*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 7-8/1998, s. 375-386; T. Kukołowicz, *Wychowujący nauczyciel*, w: T. Kukołowicz, *Teorie wychowania. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola 1996, s. 67-72; S. Ruciński, *Nauczyciel – wychowawca: między ideałem a rzeczywistością*, w: F. Adamski (red.), *Wychowanie na rozdrożu. Personalistyczna filozofia wychowania*, Kraków 1999, s. 45-56.

³ Zob. W. Żmudziński, *Nauczyciel nie rzucający grochem w ścianę*, „Katecheta” 6(44)/2000, s. 65-67; G. Bobek, *Wskazówki wychowawcze dla nauczycieli*, „Wychowawca” 10(124)/2004, s. 12-14.

⁴ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, Poznań 1986, nr 24.

Według Jana Pawła II, rola i zadanie nauczyciela i wychowawcy, nabiera w dzisiejszych czasach, szczególnego znaczenia⁵. Papież podkreśla, że: „*Wychowawca (...) powinien mieć wyraźną świadomość celu ostatecznego, ponieważ w sztuce wychowania cele pełnią funkcję decydującą. Ich widzenie niepełne lub błędne bądź zapominanie o nich jest dowodem niekompetencji i staje się przyczyną jednostronności i wypaczeń*”⁶.

Wychowanie do pełni człowieczeństwa przez wartości

Wychowanie w szerokim pojęciu to wszelkie oddziaływania, poprzez które człowiek winien nauczyć się kierowania swoim życiem⁷. Rozwój człowieka nie jest do końca genetycznie zabezpieczony, co sprawia, że potrzebuje on wychowania⁸.

Pojęcie wychowania w sensie węższym natomiast obejmuje wszelkie zamierzone oddziaływania na wychowanka, podejmowane w określonym celu i w określonej sytuacji⁹. W tym rozumieniu wychowania mamy do czynienia z wyrażnym postawieniem zagadnienia wartości i otwarciem się na perspektywę aksjologiczną¹⁰. W swojej ostatniej książce pt. „*Pamięć i tożsamość*” Jan Paweł II pisze, że właśnie: „[...] wartości są (...) tymi światłami, które rozjaśniają bytowanie, a w miarę jak człowiek pracuje nad sobą, coraz intensywniej świecą na horyzoncie jego życia”¹¹. Wartości służą rozwojowi osoby, jej osobowemu dojrzywaniu i spełnianiu się¹². Muszą być jednak przez daną osobę wybrane i zaakceptowane, wtedy bowiem mają także możliwość zaspokojenia najgłębszych potrzeb człowieka, w tym również potrzeby sensu życia¹³.

⁵ Zob. M. Śnicrzyński, *Pedagogia Jana Pawła II*, „Wychowawca” 3/1995, s. 10-11; R. Rybicki, *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II*, „Chrześcijańskie w świecie” 11/7/1983.

⁶ Jan Paweł II, *Ojciec i nauczyciel młodzieży. List do Salezjanów w setną rocznicę śmierci Jana Bosca*, „Juvenum Patris” 16/1988, s. 16.

⁷ Zob. M. Bujak, A. Orczyk, *Komunikacja wychowawcza*, „Katocheta” 11(43)/1999, s. 5-9; J. Tarnowski, *Dialog w wychowaniu*, w: S. Kulpaczyński (red.), *Dialog w katechezie*, Lublin 1998, s. 13-40.

⁸ Zob. T. Gadacz, *Wychowanie do wolności*, „Znak” 9/1993, s. 4-13.

⁹ Zob. M. Nowak, *Wychowanie do wolności i odpowiedzialności*, w: *Wychowanie na rozdrożu...*, s. 153-166.

¹⁰ Tenże, *Znaczenie wartości w procesie wychowania*, w: K. Popielski (red.), *Człowiek – wartości – sens. Studia z psychologii egzystencji*, Lublin 1996, s. 241-259.

¹¹ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005, s. 35.

¹² Zob. E. Walcwander, *Potrzeba wychowania do wartości*, „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 7/1998, s. 748-756; S. Urbański (red.), *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa 2000.

¹³ Zob. A. Błasiak, *Młodzież wobec wartości*, „Horyzonty Wiary” 3(6)/2004, s. 87-100; A. Sowiński, *Aksjologiczna treść ideału wychowania*, „Zeszyty Katechetyczne” 1(16)/2000, s. 15-22.

Uwrażliwienie dzieci i młodzieży na prawdę, sprawiedliwość, piękno oraz inne wartości duchowe¹⁴ staje się naturalnym obowiązkiem starszego pokolenia¹⁵. Ono bowiem winno dążyć do stworzenia dzieciom i młodzieży określonych warunków rozwoju, ale ważnym będzie tu dla nich również przekaz uznanych wartości, które kształtują życie poszczególnych osób i tym samym całych społeczeństw¹⁶.

W deklaracji „*Gravissimum educationis*” Sobór Watykański II zachęca wszystkich odpowiedzialnych za wychowanie do wspaniałomyślnej pracy w tej dziedzinie, aby dobro wynikające z nauczania oraz wychowania można było jak najszybciej rozciągnąć na wszystkich ludzi (zob. DWCH 1). Przypomina także, że „[...] *jest prawem dzieci i młodzieży otrzymywanie wskazań, które pozwolą im oceniać wartości moralne według prawego sumienia, przyjmować te wartości przez osobisty wybór; jak i najpełniej poznawać i miłować Boga*” (DWCH 1).

W 1989 roku, w przemówieniu do nauczycieli i wychowawców, w Watykanie, Jan Paweł II powiedział do nich: „[...] *wam, wychowawcy, powierzono odpowiedzialność za wprowadzenie młodych pokoleń w autentyczną kulturę miłości, czyniąc z was przewodników, którzy własnym przykładem uczą wierności wartościom nadającym życiu sens*”¹⁷. Pomoc wychowawcza szczególnie w okresie młodzieńczym jest bardzo ważna, ponieważ pomimo głębokiego uwrażliwienia na wartości, odkrycie ich przez młodego człowieka samo przez się nie prowadzi do identyfikacji z nimi. By stały się one wewnętrznym bogactwem osobowości człowieka oraz by pełniły rolę motywacyjną w jego zachowaniu, muszą one być zaakceptowane, zinterioryzowane oraz uznane za własne. Wtedy też stają się one prawdziwie wartościami osobowymi¹⁸.

Według papieża Jana Pawła II centralnym elementem wychowania powinno być przede wszystkim kształtowanie sumienia¹⁹. Obowiązek ten spoczywa także na

¹⁴ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do katechetów, nauczycieli i wychowawców (6 VI 1991, Włocławek)*, „Wychowawca” 10(142)/2004, s. 2.

¹⁵ Zob. A. Szostek, *Moralność wobec przemian w Polsce. Szanse i zagrożenia*, „Ethos” 4(8)/1995, s. 84-98; W. Piwowarski, *Przemiany religijności społeczeństwa polskiego w tworzącej się demokracji*, „Ethos” 2-3(5)/1992, s. 68-78.

¹⁶ Zob. A. Błasiak, *Młodzież wobec...*, s. 87-100.

¹⁷ Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników Międzynarodowej Konferencji na temat AIDS: „Do wychowawców” (15 IX 1989, Watykan)*, w: R. Balkin, N. Bakalar (red.), *Jan Paweł II naucza jak żyć*, Warszawa 1996, s. 148-149.

¹⁸ Zob. J. Tomczak, *Formowanie dojrzałego sumienia*, „Horyzonty Wiary” 2(9)/1998, s. 25-42; K. Klanza, *Prawda – informacja – moralność*, „Ethos” 4(6)/1993, s. 44-51; R. Rybicki, *Wprowadzenie do pedagogiki chrześcijańskiej*, Częstochowa 1997.

¹⁹ Zob. Jan Paweł II, *Poszanowanie sumienia każdego człowieka warunkiem pokoju. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju (8 XII 1990, Watykan)*, w: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1997, s. 114-125; J. Sclert, *Sumienie – poznanie – prawda*, „Ethos” 3-4(4)/1991, s. 38-48; A. Szostek, *Sumienie i źródła jego wiążącej mocy*, „Ethos” 6-7/1989, s. 230-240.

wszystkich wychowawcach, gdyż szkoła, obok rodziny i Kościoła, powinna przekazywać nie tylko wiedzę, ale również i zadbać o właściwą formację sumienia dzieci i młodzieży oraz o to, by młode pokolenie dostrzegało i ceniło prawdziwe wartości²⁰. „Zgodnie więc z naturą i godnością osoby ludzkiej oraz z prawem Bożym, programy w szkole winny - zauważa Jana Pawła II – pomagać młodzieży w rozeznaniu i szukaniu prawdy, uczyć akceptacji wymogów i ograniczeń prawdziwej wolności oraz szacunku do analogicznego prawa innych ludzi. Proces kształtowania sumienia nie będzie pełny, gdy brakuje gruntownego wychowania religijnego. Jakże młody człowiek może pojąć w pełni nakazy moralne, będące konsekwencją uznania godności ludzkiej, nie odwołując się do źródła tej godności, do Boga Stwórcy”²¹.

Działalność wychowawcza nauczycieli przyniesie skutki, jeśli podjęcie do uczniów będzie miało podmiotowy charakter, jeśli wychowanie będzie pojmowane jako dialog prowadzony w kierunku dobra, prawdy i piękna z poszanowaniem godności, honoru i dobrego imienia dziecka²². Środowisko szkolne powinno być tym szczególnym miejscem kształtowania postaw i norm moralnych²³, które określają obowiązki jednego człowieka w stosunku do drugiego oraz wobec siebie samego²⁴.

Wychowanie do miłości

Na ideę człowieka w kulturze zachodniej, według personalistów francuskich, mają wpływ zasadnicze idee zaczerpnięte z myśli greckiej, judaistycznej i chrześcijańskiej. Wskazują one na jego: rozumność, wolność, indywidualność, odwieczny związek z Bogiem, konieczność życia w świetle określonych wartości, których ostatecznym celem jest życie w miłości ze Stwórcą²⁵. W encyklice „*Redemptor hominis*” Jan Paweł II podkreśla również, że: „Człowiek nie może

²⁰ Zob. K. Gancarck (red.), *Program wychowawczy Stowarzyszenia Przyjaciół szkół katolickich*, Częstochowa 2003, s. 58-59; J. Bagrowicz, *Wychowanie sumienia u podstaw wychowania integralnego*, w: F. Adamski, A. M. Tchorzcwski (red.), *Edukacja wobec dylematów moralnych współczesności*, Kraków 1999, s. 81-101.

²¹ Jan Paweł II, *Poszanowanie sumienia każdego człowieka warunkiem pokoju. Oredzie na Światowy Dzień Pokoju (8 XII 1990, Watykan)*, w: *Oredzia Ojca Świętego...*, s. 114.

²² Zob. J. Król, *System wartości a zachowanie człowieka*, „*Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*” 17/1997, s. 343-360; M. Rusiecki, *Nauczycielu, jaki jesteś?*, „*Wychowawca*” 1(121)/2002, s. 10-11.

²³ Zob. C. Rogowski, *Wychowanie moralne dzisiaj*, „*Katecheta*” 4(40)/1996, s. 205-207; K. Olbrycht, *Wychowanie a wartość*, w: T. Kukulowicz, M. Nowak (red.), *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, Lublin 1997, s. 45-51.

²⁴ Por. M. Śniczyński, *Szkoła a wychowanie moralne dzieci*, „*Wychowawca*” 3/1995, s. 10-11.

²⁵ Zob. E. Mounier, *Co to jest personalizm oraz wybór innych prac*, Kraków 1960; B. Smolka, *Narodziny i rozwój personalizmu*, Opole 2002.

*żyć bez miłości. Człowiek pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi mu się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej żywego uczestnictwa*²⁶.

Powołanie do miłości, rozumiane jako autentyczne otwarcie się na innych ludzi oraz jako znak solidarności z nimi, jest zdaniem papieża, najbardziej podstawowym powołaniem człowieka²⁷. Należy zatem troszczyć się o kształtowanie dojrzałej osoby, która będzie zdolna do budowania więzi opartych na miłości i odpowiedzialności oraz do uczynienia prawdziwego daru z siebie. W perspektywie bowiem personalistycznej ostatecznym celem wychowania oraz kryterium dojrzałości człowieka jest personalizacja, czyli stawanie się osobą dojrzałą, zdolną do przyjmowania miłości od innych osób oraz do obdarowywania innych dojrzałą miłością i troską²⁸. Rozwój fizyczny, psychiczny i duchowy, w oderwaniu od natury i powołania człowieka, w oderwaniu od ostatecznego sensu jego istnienia, nie daje gwarancji prawdziwej dojrzałości wychowanka²⁹.

Podczas swojego przemówienia do uczestników Międzynarodowej Konferencji na temat AIDS w wrześniu 1989 roku, papież Jan Paweł II zwrócił się do nauczycieli i wychowawców w następujących słowach: „*Wam, wychowawcy, powierzono odpowiedzialność za wprowadzenie młodych pokoleń w autentyczną kulturę miłości. Czyniąc z was przewodników, którzy własnym przykładem uczą wierności wartościom nadającym życiu sens*”³⁰.

Głównym czynnikiem oddziaływania wychowawczego powinna być miłość pedagogiczna³¹. Idea miłości zakłada akceptację osoby kochanej, uznanie jej taką, jaka jest. Objawia się ona poprzez pragnienie dobra i szczęścia dla drugiego. Miłość pedagogiczna, miłość nauczyciela i wychowawcy, winna być właśnie taką miłością oddania siebie w sposób altruistyczny. Ma ona na celu dobro dzieci poprzez ofiarną służbę tych, którzy do tego zadania zostali przygotowani. Skierowana jest ku wszystkim dzieciom, z którymi nauczyciel się spotyka, zwłaszcza jednak swą miłością winien on objąć dzieci pokrzywdzone, trudne pod względem wychowawczym, dzieci „specjalnej troski”. Do takiej miłości prowadzi poznanie

²⁶ Jan Paweł II, Encyklika „*Redemptor hominis*” do czcigodnych braci w biskupstwie, do kapłanów, do rodzin zakonnych, do drogich synów i córek Kościoła oraz do wszystkich ludzi dobrej woli (4 III 1979), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996*, nr 10 [odtąd: RH].

²⁷ Tenże, *Rozważanie na X Światowy Dzień Młodzieży (14 I 1995, Manila)*, w: *Kuchana Młodzieży*, Warszawa 1997, s. 139-141.

²⁸ Zob. B. Żurakowska, *Wychowanie do wyboru wartości*, w: F. Adamski (red.), *Wychowanie na rozdrużu. Personalistyczna filozofia wychowania*, Kraków 1999, s. 145-151; M. Coggiel, *Walory wychowawcze personalizmu*, „*Biuletyn Katechetyczny*” 3/1998, s. 9-13.

²⁹ Por. M. Dżicwiccki, *Osoba i wychowanie*, Kraków 2003, s. 22-24.

³⁰ Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników...*, s. 149.

³¹ Zob. M. Rusiccki, *Nauczyciel – człowiekiem misji*, „*Wychowawca*” 7-8/1998, s. 4-7.

wartości tkwiących w młodym człowieku, poznanie piękna jego duszy. „Trzeba wyjść z siebie, by poznać wychowanka i oddarzyć go szczerą serdecznością. Gdzie wzajemna miłość, tam też wzajemne zrozumienie”³².

Miłość czyni również z wychowawcy osobą całkowicie oddaną dobru swych wychowanków, przebywającą wśród nich i gotową do poświęceń i trudów związanych z jej pracą. Wszystko to domaga się prawdziwego bycia do dyspozycji dla młodych ludzi³³. „Prawdziwy wychowawca(...) – podkreśla papież – jako dojrzały i odpowiedzialny przyjaciel wskazuje dobre cele i drogi ich osiągnięcia, jest gotów wyjaśniać problemy i wskazywać kryteria, by z roztropnością i życzliwością poprawiać oceny i postępowanie zasługujące na naganą. W takim klimacie pedagogicznej obecności wychowawca nie jest uważany za przełożonego, lecz za ojca, brata, przyjaciela”³⁴.

Doświadczony nauczyciel i wychowawca wie także, że wychowanie w duchu miłości winno otwierać młodzież i dzieci na potrzeby innych, na czynienie daru z siebie³⁵. Będzie więc wspierał on pozytywny rozwój młodego człowieka. Podstawą tego rozwoju jest proponowanie dojrzałej sztuki życia. Wychowywać zatem, to także pomagać wychowankowi, by coraz bardziej rozumiał i kochał siebie oraz innych ludzi, to uczyć myśleć a nade wszystko kochać. Każdy nauczyciel i wychowawca powinien proponować młodemu pokoleniu optymalną drogę życia, opartą na prawdzie, wolności, odpowiedzialności i miłości³⁶.

Wychowanie religijne

Dzisiejszą rzeczywistość otaczającego nas świata Jan Paweł II określa, jako czasy duchowego chaosu, zagubienia i zamętu, w których do głosu dochodzą także poglądy, które nie raz w sposób jawny wykreślają Boga z życia społecznego, wiarę pragną zredukować do sfery czysto prywatnej, w których szerzy się obojętność religijna³⁷.

³² R. Rybicki, *Wprowadzenie do pedagogiki chrześcijańskiej*, Częstochowa 1997, s. 52.

³³ Zob. M. Czachorowski, *Miłość jest zadana*, w: M. Wójcik (red.), *Człowiek – osoba – pleć*, Łomianki 1998, s. 189-196.

³⁴ Jan Paweł II, *Ojciec i nauczyciel...*, s. 12.

³⁵ Zob. J. Augustyn, *Powołanie do miłości*, w: Komisja Episkopatu Polski ds. Wychowania Katolickiego, *Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie. Wychowanie seksualne*, Sandomierz 1997, s. 59-70; K. Socha – Kolodziej, *Opiekunczo – wychowawcze funkcje wychowawcy klasy*, „Wychowawca” 11/1994, s. 7-9.

³⁶ Por. M. Dziewicki, *Pedagogika w kontekście ponowoczesności*, „Katecheta” 5/2004, s. 5-6; zob. B. Pałuch, *Wzór osobowy nauczyciela*, „Wychowawca” 4/1994, s. 10-12; H. Kopic, *Wychowanie we współczesnym świecie*, „Horyzonty Wiary” 2(11)/2000, s. 49-64.

³⁷ Zob. Jan Paweł II, *Do osób konsekrowanych (4 VI 1997, Jasna Góra)*, w: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1998, s. 615-621; zob. M. Cogił, *Kryteria wychowania wobec kryzysu kultury*, „Katecheta” 9(43)/1999, s. 59-60; B. Kieraś, *Współczesny wychowawca wobec antypedagogiki*, „Cywilizacja o naucz, moralności, sztuce i religii” 7/2003, s. 71-85.

Niejednokrotnie także wychowanie religijne przeciwstawiane jest dzisiaj wychowaniu świeckiemu i utożsamia je z indoktrynacją, ideologizowaniem, podporządkowaniem działalności edukacyjnej założeniom jakiegoś wyznania³⁸. Przy tego rodzaju rozumowaniu akcentowany jest element nacisku, przymusu ze strony religii. Tymczasem wychowanie religijne pomaga człowiekowi w jego wszech-stronnym rozwoju i nie może być pojmowane jako dodatek do wychowania ogólnego³⁹.

Wychowanie zmierza do ukształtowania w człowieku zachowań rozumnych, godnych, umiejętności dokonywania wyborów światopoglądowych, postaw moralnych i społecznych⁴⁰. W tak ujętym wychowaniu religia może odegrać ważną rolę⁴¹. Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej o katechizacji w naszych czasach domaga się, więc „[...] by w uznaniu najoczywistszego prawa ludzkiej osoby i prawa rodziny, w imię poszanowania powszechnej wolności religijnej, dozwolono wszystkim uczniom katolikom robić postępy w formacji duchowej przy pomocy nauczania religijnego, uzależnionego od Kościoła a udzielanego – w zależności od kraju – albo przez samą szkołę, albo na terenie szkoły”⁴².

Również dokument watykańskiej Kongregacji ds. Wychowania chrześcijańskiego „Świecki katolik świadkiem wiary w szkole” podkreśla, że: „Nauczanie religii w szkole jest prawem – z odpowiadającym mu obowiązkiem – zarówno ucznia, jak rodziców i jest ponadto bardzo ważnym narzędziem formacji człowieka, przynajmniej w przypadku religii katolickiej, w celu doprowadzenia do prawdziwej syntezy wiary i kultury”⁴³.

Prawo do wychowania religijnego jest zatem naturalnym prawem osoby, dlatego też posiada charakter uniwersalny, nienaruszalny i niezbywalny⁴⁴. Dla Jana Pawła II nauczanie religii powinno zajmować szczególnie miejsce we współczesnej

³⁸ Zob. P. Berger, *Sekularyzacja – jej istota, geneza i badanie*, w: F. Adamski (red.), *Socjologia religii*, Kraków 1983, s. 364-378; G. Risse, *Sekularyzacja*, w: K. Wandelfels (red.), *Leksykon religii*, Warszawa 1997, s. 431-432; CH. C. West, *Secularisation*, w: N. Lossky, T. Stransky, P. Webb (red.), *Dictionary of the Ecumenical Movement*, Gencwa 1991, s. 914-918; S. Wielgus, *Postmodernizm*, w: R. Czekalski, *Katecheza wobec wyzwań współczesności*, Płock 2001, s. 33-48.

³⁹ Por. S. Dziekoński, *Wychowanie religijne*, w: R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kistorz, W. Spyra (red.), *Wokół katechezy pasoborowej*, Opole 2004, s. 438; zob. F. Bargiel, *Kształtowanie i rozwój wiary religijnej*, „Horyzonty Wiary” 1(10)/1999, s. 13-22.

⁴⁰ Zob. M. Bartos, *Spoleczny aspekt religii w szkole*, „Katecheta” 2(41)/1997, s. 87-88; K. Korab, *Wychowanie – fundamentalnym zadaniem szkolnym (Wartości chrześcijańskie w wychowaniu szkolnym)*, w: D. Jackowiak, J. Szpet (red.), *Katecheza wobec zadań nowej szkoły. Materiały sympozjum zorganizowanego w dniach 22 maja i 18 września 1999 r.*, Szczecin 1999, s. 49-64.

⁴¹ Por. J. Bagrowicz, *Pedagogika religii (religijna)*, w: *Wokół katechezy...*, s. 318.

⁴² Jan Paweł II, Adhortacja apostołska „*Catechesi tradendae*” do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach (16 X 1979), w: *Adhortacje apostołskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, nr 68.

⁴³ *Świecki katolik świadkiem...*, nr 56.

⁴⁴ Zob. R. Chałupniak, J. Kistorz (red.), *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, Opole 2001.

szkole⁴⁵. Powinno bowiem „[...] pomagać uczniom wierzącym w lepszym zrozumieniu i przeżywaniu orędzia chrześcijańskiego, relacji do problemów egzystencjalnych i moralnych charakterystycznych dla każdej istoty ludzkiej, natomiast uczniom przeżywającym wątpliwości religijne [katecheza] winna nieść pomoc w odkrywaniu, jakie są odpowiedzi, których Chrystus udziela na ich pytania i jak Kościół podchodzi do ich wątpliwości”⁴⁶.

Papież kładzie również wielki nacisk na znaczenie katechety w wychowaniu religijnym⁴⁷. Podkreśla przy tym, że „Katechezy nie można uważać za zwykłą pracę zawodową, jej celem jest bowiem szerzenie w świecie orędzia Chrystusowego i z tej racji jest ona powołaniem i zarazem misją. Powołaniem, gdyż Chrystus powołuje tych, którzy pragną podjąć tę działalność. Misją, gdyż od początku Kościół prowadzi katechezę, aby wypełnić zlecenie zmartwychwstałego Zbawiciela”⁴⁸.

W encyklice „*Redemptor hominis*” Jan Paweł II pisze również o charyzmacie katechety - nauczyciela, wpływającym z prorockiej misji Chrystusa (por. RH 19)⁴⁹. Podkreśla też, że nicodzownym elementem pracy edukacyjnej nauczyciela oraz wychowawcy chrześcijańskiego powinna być formacja religijna: „Może nigdy tak bardzo jak dzisiaj wychowanie nie było nakazem życiowym i społecznym, który wymaga zajęcia stanowiska i zdecydowanej woli formacji dojrzałych ludzi. Może nigdy tak jak dzisiaj świat nie potrzebował ludzi, rodzin i wspólnot, które uczynią z wychowania rację swego bytu, które poświęcą wychowaniu, jako pierwszorzędnemu celowi, oddając bez zastrzeżeń swoje siły, szukając współpracy i pomocy, podejmując próby i odnawiając w sposób twórczy i z poczuciem odpowiedzialności procesy wychowawcze. Być wychowawcą dzisiaj znaczy dokonać życiowego wyboru, godnego uznania i pomocy ze strony tych, którzy sprawują władzę we wspólnotach kościelnych i cywilnych”⁵⁰.

Proponowany współcześnie chrześcijański model wychowania religijnego nie może być, zdaniem Jana Pawła II, zachowawczy⁵¹. Edukacja religijna musi bo-

⁴⁵ Por. Jan Paweł II, *Wstąpienie chodźmy*, Kraków 2004, s. 86.

⁴⁶ *Szkola i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu, w: II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, nr 1.

⁴⁷ Więcej o zadaniach katechety w szkole zob. M. Cogieli, *Katecheta i jego posługa w środowisku szkolnym*, „Katecheta” 1(37)/1993, s. 1-5; S. A. Górska, *Model współczesnego katechety w świetle badań*, „Zeszyty Katechetyczne” 9/1998, s. 35-40; K. Nycz, *Katecheci w szkole*, „Katecheta” 4(44)/2000, s. 4-6; H. Słotwińska, *Aktualny i idealny obraz katechety*, „Katecheta” 9(42)/1998, s. 70.

⁴⁸ S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy (red.), *Jan Paweł II, Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Watykan 1987, s. 32.

⁴⁹ Zob. E. Materski, „*Redemptor hominis*” w katechezie, w: *Jan Paweł II, „Redemptor hominis”. Tekst i komentarz*, Lublin 1982, s. 143-154; B. Kaczmarek, *Posługa kapłana – katechety w szkole*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 10(49)/1994, s. 576-586.

⁵⁰ Jan Paweł II, *Ojciec i nauczyciel...*, s. 17.

⁵¹ Zob. K. Olbrycht, *Jan Paweł II jako autorytet wychowawczy. Autorytet i jego miejsce we współczesnej kulturze*, „Ethos” 1(37)/1997, s. 101-110; tenże, *Ojciec Święty – wychowawca młodzieży*, „Ethos” 6(23)/1993, s. 127-140.

wiem obejmować działania umożliwiające człowiekowi wszechstronny rozwój, pozwalające na dostrzeżenie egzystencjalnego wymiaru religii oraz jej znaczenia dla jakości codziennego życia⁵². Dlatego należy jeszcze bardziej uaktywnić podstawowe środowiska wychowania religijnego, które bezsprzecznie potrzebują odpowiedniego wsparcia ze strony podmiotów odpowiedzialnych za kształt chrześcijańskiego wychowania religijnego⁵³.

Zakończenie

Rola i zadanie nauczyciela i wychowawcy w dzisiejszych czasach nabiera szczególnego znaczenia⁵⁴. To on tak naprawdę stanowić powinien program wychowawczy szkoły, a jego świadectwo winno stanowić konkretny przykład dla większości uczniów odnośnie realizacji swojego powołania życiowego⁵⁵. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego podkreśla, że: „*To jemu (...) wspólnota rodzinna i Kościół powierzają dzieło wychowawcze w szkole. Wychowawca świecki musi być głęboko przekonany, że staje się uczestnikiem uświęcającej i wychowawczej misji Kościoła i nie może się czuć oderwany od całej wspólnoty kościelnej*”⁵⁶.

Papież Jan Paweł II zwraca z kolei uwagę na to, że: „*Wychowawca (...) powinien mieć wyraźną świadomość celu ostatecznego, ponieważ w sztuce wychowania cele pełnią funkcję decydującą. Ich widzenie niepełne lub błędne bądź też zapomnianie o nich jest dowodem niekompetencji i staje się przyczyną jednostronności i wypaczeń*”⁵⁷. Papież określa wychowanie jako „*uczłowieczenie*” człowieka, tzn. jako proces uczenia się bycia człowiekiem, od którego zależy przyszłość człowieka i całej ludzkości⁵⁸. Wszystkim nauczycielom i wychowawcom wskazuje zatem, że: „*W wychowaniu chodzi przede wszystkim o to, ażeby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – oto, ażeby bardziej był a nie tylko więcej miał – aby więc przez wszystko co posiada umiał bardziej być człowiekiem*”⁵⁹.

⁵² Zob. S. Dziekoński, *Potrzeba i realizacja wychowania ku wartościom w katechezie a program nauczania religii w gimnazjum*, „*Studia Teologiczne*” 18/2000, s. 71-80.

⁵³ Zob. R. Chalupniak, *Wychowanie religijne w szkołach europejskich*, w: J. Stala (red.), *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, Tarnów 2003, s. 175-201; J. Charytański, *Lekcje religii w Europie*, „*Atencum Kapłańskie*” 2(84)/1992, s. 175-2003; S. Chrobak, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa 1999.

⁵⁴ Zob. M. Rusiecki, *Karta odpowiedzialności i obowiązków nauczyciela*, „*Wychowawca*” 10(142)/2004, s. 7-11.

⁵⁵ Por. S. Ganczarezyk (red.), *Program wychowawczy...*, s. 14.

⁵⁶ *Świecki katolik świadkiem...*, nr 24.

⁵⁷ Jan Paweł II, *Ojciec i nauczyciel...*, s. 16.

⁵⁸ Por. P. Kazimierzczak, *Personalistyczna koncepcja wychowania w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2003, s. 39.

⁵⁹ Jan Paweł II, *Ojciec i nauczyciel...*, s. 1.

Każdy więc nauczyciel i wychowawca powinien mieć na uwadze nade wszystko ową godność i wartość wychowanka, nie może traktować go przedmiotowo wykorzystując swój autorytet, ale jedynym i właściwym odniesieniem wobec człowieka przed którym staje, powinna być miłość⁶⁰.

Summary

Topic: The role and task of a teacher and educator nowadays according to the teachings of John Paul II.

The role of a teacher and educator nowadays cannot be restricted only to the professional aspect. To be a teacher and an educator means to be aware of the greatest importance, complexity and responsibilities this profession brings with.

According to John Paul II, the role and task of the teacher and educator in modern times is of particular importance. He underlines the fact that an educator should always be aware of the final goals, because in the whole process of education goals are playing the crucial function.

Incomplete vision of the goals as well as an incorrect interpretation and in the worst case the neglect of them is a matter of incompetence and can result in one-sidedness and distortion.

The educational activities of the teachers will be successful if their attitude towards the pupils is marked with a personal approach; if the whole process of education is seen as a dialogue leading in the direction of good, truth and beauty together with respect for dignity, honour and good reputation of a child.

Modern school should be the very place where the right attitudes and moral norms are being formed, which define the duties of one human being towards the others and towards oneself. John Paul II points out that in the whole process of education the most important issue for each individual human being is to become more and more human in order to be (to exist) and not only to have (to possess). Everything that someone possesses should be employed to make one complete as a human being.

Each teacher and educator should therefore take into consideration the dignity and value of each separate pupil, who cannot be treated as an object in the process of education. The educator on the other hand cannot abuse his influence and position and approach his pupils with the only correct attitude which is love.

⁶⁰ Por. J. Tarnowski, *Człowiek – dialog – wychowanie. Zarys chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej*, „Znak” 9(436)/1991, s. 71; zob. J. Bagrowicz, *Nauczyciele, rodzice, uczniowie wspólnotą wychowującą*, „Ateneum Kapłańskie” 133/1999, s. 229-242.